

GUIA DOCENT

Dret penal I
Grup CB
Llic. Criminologia
Curs 2009-2010

Prof. Dr. Antoni Llabrés Fuster
Professor Titular. Departament de Dret Penal

I.- DADES INICIALS D'IDENTIFICACIÓ

Nom de l'assignatura:	<i>Dret penal I</i>
Grup:	CB (Valencià)
Caràcter:	Troncal
Titulació:	Llicenciatura en Criminologia
Cicle:	Segon cicle. Quart curs
Departament:	Departament de Dret penal
Professor responsable:	Antoni Llabrés Fuster Despatx 4C-02 antoni.llabres@uv.es

II.- INTRODUCCIÓ A L'ASSIGNATURA

L'assignatura de Dret penal I constitueix un dels pilars bàsics de tota formació jurídica. La denominada part general del Dret penal, objecte d'estudi de la nostra assignatura, pot dividir-se en tres grans seccions diferenciades.

La primera part estudia el concepte de Dret penal i els principis constitucionals que limiten el poder punitiu de l'Estat. De totes les branques de l'ordenament, el Dret penal és, sens dubte, la que es mostra més directament sensible als principis constitucionals. No debades s'ha afirmat que el Codi penal és una Constitució en negatiu. I és que la norma fonamental, d'una banda, selecciona els valors al servei dels quals cal situar el cos punitiu i, de l'altra, limita l'actuació de l'Estat mitjançant els principis constitucionals. La llibertat és el valor superior de l'ordenament jurídic i ha de constituir-se en el fonament de qualsevol intervenció estatal.

La teoria jurídica del delictes constitueix la part central de l'assignatura i es correspon amb la part substancial del nostre temari. És molt probable que es tracte de la teoria general més elaborada i complexa del Dret i es caracteritza per un grau elevat d'abstracció. En aquesta assignatura, s'intentarà oferir a l'estudiant una exposició senzilla i coherent dels aspectes fonamentals comuns a totes les infraccions penals. Si bé no es podrà deixar constància de totes les polèmiques doctrinals i de les diferents posicions que aquestes propicien, sovint s'advertirà de l'existència en diversos àmbits de discrepàncies o de plantejaments contraposats. Per aquest motiu serà necessari, per a qui vulga assolir un major aprofundiment de determinades qüestions, complementar l'estudi amb la lectura d'algunes obres recomanades en la bibliografia.

Finalment, la tercera part està dedicada a les conseqüències jurídiques que es deriven de la comissió d'un fet delictiu, en especial la pena. En aquesta part, a més de les principals qüestions teòriques i dogmàtiques, optarem per insistir en els problemes que es deriven de la seua determinació i aplicació.

III.- VOLUM DE TREBALL

Assistència a classes teòriques	52,5 hores
Assistència a classes pràctiques	10 hores
Preparació de les classes teòriques	30 hores
Preparació de les classes pràctiques	15 hores
Activitats complementàries	15 hores
Assistència a tutories	2,5 hores
Estudi preparatori proves d'avaluació contínua	90 hores
Realització de proves d'avaluació contínua	8 hores
Realització examen	2 hores
Total volum de treball	225 hores

IV.- OBJECTIUS GENERALS

L'objectiu fonamental de tot ensenyament consisteix en la transmissió o comunicació de tot una sèrie de coneixements. En aquesta disciplina, el d'una sèrie d'instruments conceptuals bàsics que, una vegada aplicats als delictes concrets (objecte d'estudi de la Part especial del Dret penal), permetran a l'alumne enfrontar-se a la resolució dels supòsits de la vida real susceptibles de qualificació jurídicopenal.

Més particularitzadament, s'intenta que l'estudiant:

-assimile el concepte de Dret penal, els principis constitucionals que el limiten i conega el triple àmbit (temporal, espacial i personal) de la seua aplicació.

-comprens que és allò que converteix un fet en il·lícit des del punt de vista penal (en virtut de què valorem negativament un fet fins al punt de considerar-lo penalment rellevant) i en quins casos la seua realització pot ser atribuïda a un subjecte concret (quines condicions són necessàries per imputar-lo a una persona com a obra seua).

-conega quines són les conseqüències jurídiques que es deriven de la realització d'un fet delictiu i, entre d'elles, bàsicament, la pena.

V.- CONTINGUTS

-Introducció: concepte de Dret penal. Límits constitucionals a la potestat punitiva de l'Estat. Fonts del Dret penal. La llei penal: vigència temporal, territorial i personal.

-Teoria jurídica del delictes (1): Concepte de delictes. Antijuridicitat. Tipicitat i bé jurídic. L'acció i les causes d'absència d'acció. Imputació objectiva. L'omissió. Iter criminis. Autoria i participació. La justificació.

-Teoria jurídica del delictes (2): La imputació subjectiva. Imputabilitat i causes d'inimputabilitat. Dol, imprudència i error. Coneixement de l'antijuridicitat. Inexigibilitat de la conducta.

-Conseqüències jurídiques del delict. La pena: concepte, fonament i fins. Classes de penes. La determinació de la pena. L'execució de la pena privativa de llibertat: suspensió, substitució i fases de compliment. Responsabilitat civil ex delicto. Mesures de seguretat.

VI.- HABILITATS A ADQUIRIR

-Conèixer el fonament del dret de l'Estat a castigar i la necessitat d'establir límits a aquest poder punitiu i el sistema de fonts del Dret penal.

-Dominar els conceptes fonamentals de la teoria jurídica del delict, especialment els conceptes de tipus d'injust, imputació objectiva, omissió, dol, imprudència, justificació, imputació subjectiva, autoria i participació, i temptativa, tot adquirint la capacitat de qualificar d'acord amb aquests paràmetres un supòsit pràctic.

-Aprendre a analitzar la necessitat de pena a partir del seu fonament i a aplicar el sistema de penes de la legislació penal vigent, tot adquirint la capacitat de traslladar a un supòsit concret les previsions del dret positiu.

-Entendre la importància d'un correcte aprenentatge de les institucions bàsiques del Dret penal com a manera ineludible d'interpretar i aplicar correctament les figures de la Part Especial, preservant els drets fonamentals de l'infractor penal.

VII.- TEMARI

PRIMERA PART: CONCEPTE I PRINCIPIS CONSTITUCIONALS

Lliçó 1.- INTRODUCCIÓ (I)

- Introducció. Concepte de Dret penal.
- Estructura de les normes penals: proposicions completes i incompletes.
- Funcions de la norma penal: valoració i determinació.
- Naturalesa autònoma o accessòria del Dret penal.

Lliçó 2.- INTRODUCCIÓ (II)

- El Dret penal com a sistema de control social formalitzat.
- La pena: funció, fins i fonament.
- Moment de la intervenció penal: Dret penal retribuïdor i Dret penal preventiu.

Lliçó 3.- INTRODUCCIÓ (III)

- Constitució i Dret penal.
- Relació amb altres branques del Dret: especial referència al Dret administratiu sancionador.
- Evolució del Dret penal espanyol.
- L'anomenat «Dret internacional penal».

Lliçó 4.- EL PODER PUNITIU (I)

- El principi de legalitat: significat material i formal.
- La reserva de llei. Les lleis penals en blanc.
- L'analogia i el paper d'altres fonts del Dret penal.
- El manament de taxativitat.
- El principi *non bis in idem*. El concurs aparent de lleis penals.

Lliçó 5.- EL PODER PUNITIU (II)

- Vigència temporal de la llei penal.
- Vigència espacial de la llei penal. Extradició i asil.
- Vigència personal de la llei penal: inviolabilitats i immunitats.

Lliçó 6.- EL PODER PUNITIU (III)

- El principi general de llibertat: la prohibició d'excés. El «Dret penal mínim».
- Caràcter fragmentari i subsidiari del Dret penal.
- La proporcionalitat en sentit estricte.
- El principi del fet.

Lliçó 7.- LA «CIÈNCIA DEL DRET PENAL»

- Característiques de la «ciència» del Dret penal.
- Dogmàtica jurídic-penal i Política criminal.
- Part general i especial del Dret penal. Penologia i Dret penitenciari.
- Criminologia, victimologia i criminalística.
- La interpretació de la llei penal.

SEGONA PART: TEORIA JURÍDICA DEL DELICTE

Lliçó 8.- INTRODUCCIÓ

- El delicte. Definició i concepte legal de delicte. Classes.
- Funcions de la norma penal i l'estructura de la teoria del delicte: els judicis d'antijuridicitat i culpabilitat (antinormativitat penal).

Secció primera: l'antijuridicitat

Lliçó 9.- ANTIJURIDICITAT (I)

- Consideracions generals entorn de l'antijuridicitat.
- Antijuridicitat formal i material.
- Concepcions objectiva i subjectiva de l'antijuridicitat.
- Desvalor de l'acció i desvalor del resultat.
- Tipicitat i injust: evolució doctrinal.
- El bé jurídic: bé jurídic i bé jurídic-penal.

Lliçó 10.- ANTIJURIDICITAT (II)

- L'acció. Funcions del concepte d'acció.
- Concepcions causal, final, social i significativa. L'acció típica.
- Supòsits d'absència d'acció.
- Capacitat de delinquir de les persones jurídiques.

Lliçó 11.- ANTIJURIDICITAT (III)

- La tipicitat: concepte i funcions.
- Delictes d'activitat i de resultat.
- Delictes de lesió i de perill.
- Els termes de la formulació típica.
- Elements del fet típic: subjectes actiu i passiu, objectes formal i material.
- Els elements subjectius del fet típic.
- Classificació dels tipus.

Lliçó 12.- ANTIJURIDICITAT (IV)

- La relació de causalitat. Constel·lacions de casos.
- Teoria de l'equivalència de les condicions.
- Teoria limitadores: adequació, rellevància i predictibilitat general. Predictibilitat general i deure objectiu..
- Teoria de la imputació objectiva. Criteris d'imputació.

Lliçó 13.- ANTIJURIDICITAT (V)

- El dol: concepte i ubicació sistemàtica.
- Classes. Especial referència al dol eventual.
- L'error sobre el tipus (remissió).

Lliçó 14.- ANTIJURIDICITAT (VI)

- Els delictes d'omissió.
- Omissió pròpia i impròpia.
- La comissió per omissió: criteris d'equivalència.

Lliçó 15.- ANTIJURIDICITAT (VII)

- *L'iter criminis*. Fases interna i externa.
- El fonament de la punició dels «delictes incomplets».
- Delimitació entre preparació i execució.
- Actes preparatoris: conspiració, proposició i provocació.
- Actes executius: la temptativa. Classes
- Desistiment i penediment.
- Consumació i esgotament. Diverses formes de consumació.

Lliçó 16.- ANTIJURIDICITAT (VIII)

- El concurs de persones en el delicte. Distinció entre autor i partícip.
- Classes d'autoria: única i immediata, coautoria i autoria mediata.
- La participació: l'accessorietat limitada.
- Classes de participació: inducció, cooperació necessària i complicitat.
- El concurs de persones en els delictes especials.

Lliçó 17.- ANTIJURIDICITAT (IX)

- Absència d'antijuridicitat. La justificació.
- Fonament genèric de les causes de justificació: l'interès preponderant.
- Neutralització del desvalor d'acció o del desvalor de resultat. Els elements subjectius i objectius de la justificació.

Lliçó 18.- ANTIJURIDICITAT (X)

- La legítima defensa.
- L'estat de necessitat: la seva doble naturalesa.
- El compliment d'un deure i l'exercici legítim d'un dret, ofici o càrrec.
- La qüestió del consentiment.

Secció segona: la imputació subjectiva

Lliçó 19.- IMPUTACIÓ SUBJECTIVA (I)

- Judici de culpabilitat, antinormativitat penal i imputació subjectiva.
- Fonament de la imputació subjectiva: la llibertat de la voluntat.
- Estructura del judici de imputació subjectiva.

Lliçó 20.- IMPUTACIÓ SUBJECTIVA (II)

- La imputabilitat i la seua absència. Motivabilitat i imputabilitat.
- Causes d'inimputabilitat: l'anomalia o alteració psíquica i el trastorn mental transitori.
- Causes d'inimputabilitat: la intoxicació plena.
- Causes d'inimputabilitat: l'alteració de la percepció.
- La qüestió de la minoria d'edat. Referència al Dret penal del menor.
- El moment de la imputabilitat: les *actiones liberae in causa*.
- La imputabilitat disminuïda.

Lliçó 21.- IMPUTACIÓ SUBJECTIVA (IV)

- Les formes d'imputació subjectiva: imputació per dol i imputació per imprudència.
- El dol (remissió).
- La imprudència. Concepte i classes.
- Referència a les formes impròpies d'imputació: preterintencionalitat i delictes qualificats pel resultat.
- El coneixement de l'antijuridicitat de la conducta.

Lliçó 22.- IMPUTACIÓ SUBJECTIVA (V)

- L'absència de formes d'imputació subjectiva: l'error sobre el tipus. Tractament legal i classes.
- El desconeixement de l'antijuridicitat: l'error sobre la prohibició. Tractament legal i classes. La delinqüència per convicció.
- El problema de l'error sobre els pressuposts objectius d'una causa de justificació.
- L'error sobre circumstàncies agreujants o atenuants, i l'error sobre elements qualificadors o privilegiants.
- L'error invers de tipus i de prohibició: temptativa i delicte putatiu.

Lliçó 23.- IMPUTACIÓ SUBJECTIVA (III)

- L'exigibilitat de la conducta adequada a la norma.
- Les causes d'inexigibilitat de l'acció dolosa: estat de necessitat excusant.
- Les causes d'inexigibilitat de l'acció dolosa: por insuperable.
- Altres causes d'inexigibilitat.

Secció tercera: la punibilitat i les circumstàncies modificatives de la responsabilitat criminal**Lliçó 24.- LA PUNIBILITAT**

- La punibilitat com a nota conceptual del delicte.
- Condicions objectives de punibilitat.
- Excuses absolutòries.
- Causes personals d'exclusió de la pena.

Lliçó 25.- LES CIRCUMSTÀNCIES MODIFICATIVES DE LA RESPONSABILITAT CRIMINAL

- Les circumstàncies modificatives de la responsabilitat criminal : naturalesa i funció.
- Les circumstàncies atenuants.
- Les circumstàncies agreujants.
- La circumstància mixta de parentiu.

TERCERA PART: LA TEORIA JURÍDICA DE LES CONSEQÜÈNCIES DEL DELICTE**Secció primera: teoria jurídica de la pena****Lliçó 26.- LA PENA (I)**

- La pena: concepte.
- Funció, fonament i fins (remissió).
- Classes de penes: criteris de classificació.
- La pena de mort i altres penes històriques.
- Les penes privatives de llibertat: presó, localització permanent i responsabilitat subsidiària per impagament de multa.
- Les penes privatives d'altres drets.

Lliçó 27.- LA PENA (II)

- Determinació legal i individualització judicial de la pena.
- Regles generals de determinació de la pena.

Lliçó 28.- LA PENA (III)

- La determinació de la pena en el cas de pluralitat d'infraccions.
- Concurs ideal.
- Concurs real.
- El delictes continuat i el delictes-massa.

Lliçó 29.- LA PENA (IV)

- L'execució de les penes privatives de llibertat
- Els graus de compliment de la pena: especial referència a la llibertat condicional.
- Els beneficis penitenciaris i la desapareguda redempció de penes pel treball.
- La suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat.
- La substitució de les penes privatives de llibertat.

Secció segona: les mesures de seguretat**Lliçó 30.- LES MESURES DE SEGURETAT**

- Les mesures de seguretat: concepte, fonament i fins.
- Concurrencia de penes i mesures de seguretat.
- Classes de mesures: privatives i no privatives de llibertat.
- Circumstàncies especials en l'execució de les mesures.

Secció tercera: d'altres conseqüències jurídiques del delictes**Lliçó 31.- CONSEQÜÈNCIES ACCESSÒRIES, RESPONSABILITAT CIVIL I COSTES PROCESSALS**

- Les conseqüències accessòries: comís i mesures aplicables a persones jurídiques.
- La responsabilitat civil: naturalesa jurídica i contingut (restitució, reparació del dany i indemnització de perjudicis).
- Les persones civilment responsables: responsabilitat civil directa i subsidiària.
- Les costes processals. Ordre de prelación en el pagament de les responsabilitats pecuniàries.

Secció quarta: l'extinció de la responsabilitat criminal**Lliçó 32.- L'EXTINCIÓ DE LA RESPONSABILITAT CRIMINAL I ELS SEUS EFECTES**

- Causes d'extinció de la responsabilitat penal: especial referència a l'indult, perdó de l'ofès i prescripció.
- Els antecedents penals i la seua cancel·lació.

VIII.- BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA
--

Per a la preparació de l'assignatura és imprescindible disposar d'un Codi penal actualitzat i portar-lo a classe per poder seguir les explicacions del professor. Resulta així mateix molt recomable complementar les explicacions de classe amb algun dels manuals que s'indiquen a continuació (aquesta relació recull les obres aparegudes fins a setembre de 2009):

BIBLIOGRAFIA RECOMANADA

-**CARBONELL MATEU, J.C.:** *Derecho penal: concepto y principios constitucionales*, 3ª ed., Tirant lo Blanch, València, 1999.

-**COBO DEL ROSAL, M./VIVES ANTÓN, T.S.:** *Derecho penal. Parte general*, 5ª ed., Tirant lo Blanch, València, 1999.

ALTRA BIBLIOGRAFIA DISPONIBLE

-**CEREZO MIR, J.:** *Curso de Derecho penal español. Parte general I. Introducción*, 6ª ed., Tecnos, Madrid, 2004; *Curso de Derecho penal español. Parte general II. Teoría jurídica del delito*, 6ª ed., Tecnos, Madrid, 1998; *Curso de Derecho penal español. Parte general III. Teoría jurídica del delito/2*, Tecnos, Madrid, 2001.

-**MIR PUIG, S.:** *Derecho penal. Parte general*, 8ª ed., Reppertor, Barcelona, 2008.

-**MUÑOZ CONDE, F./GARCÍA ARÁN, M.:** *Derecho penal. Parte general*, 7ª ed., Tirant lo Blanch, València, 2007.

-**ORTS BERENGUER, E. / GONZÁLEZ CUSSAC, J. L.:** *Compendio de Derecho Penal*, Tirant lo Blanch, València, 2008.

-**QUINTERO OLIVARES, G. /MORALES PRATS, F.:** *Parte general del Derecho penal*, 3ª ed., Aranzadi, Pamplona, 2009.

IX.- METODOLOGIA

Les **classes** teòriques s'impartiran els dimarts de 15,30 a 17 h en el primer semestre i de 15,30 a 17,30 en el segon. Les classes pràctiques s'impartiran els dimecres de 15,30 a 17,30 al llarg de les últimes 10 setmanes del segon semestre, en setmanes alternes (el grup es divideix a l'efecte entre dos subgrups de pràctiques: P1 i p2): en arribar el moment, se'n comunicarà el calendari de sessions.

Les **tutories** se celebraran al despatx 4C-02 de l'Edifici de la Facultat de Dret i el seu horari serà anunciat a classe i a l'aula virtual.

Per a d'altres dies i/o hores caldrà fixar la cita amb antelació.

És convenient contrastar aquestes indicacions, sotmeses a possibles canvis al llarg del curs acadèmic, amb els avisos a l'aula virtual o amb l'horari de tutories exposat en el tauler d'anuncis de la Secretaria del Departament de Dret penal (4P-05). Qualsevol modificació dels horaris serà degudament anunciada en classe i en l'aula virtual.

X.- AVALUACIÓ DE L'APRENTATGE

A. Part teòrica:

Examen final

L'examen final serà oral. Consistirà en l'exposició oral d'una lliçó del programa (o d'una part d'ella) determinada a l'atzar. L'alumne disposarà de deu minuts, aproximadament, per a preparar un guió de la intervenció i podrà tenir al seu abast, tant en el moment de la preparació com en el de la intervenció, el programa de l'assignatura i tots els texts legals que considere necessaris. En certs casos, i amb la finalitat d'ajudar a precisar la qualificació, el professor podrà recórrer a formular preguntes més breus sobre altres lliçons del programa.

En el dia i hora fixats en la convocatòria i en funció dels nombre d'alumnes que s'hi presenten es farà la distribució dels torns d'examen en franges de matí i/o de vesprada al llarg dels dies que resulte necessari. Els absents en eixe primer moment constaran com a no presentats.

Presentat l'alumne a l'examen oral i una vegada que li haja estat assignat el tema que haurà de desenvolupar, serà necessàriament qualificat encara que es retire i renuncie a la intervenció.

Les qualificacions finals es faran públiques al final del matí o de la vesprada, immediatament després de la realització de l'última de les proves orals previstes per a la franja respectiva. Atesa la naturalesa de l'examen oral, la revisió de la qualificació tindrà lloc, prèvia sol·licitud de l'alumne interessat, en eixe mateix moment. En altre cas, s'entendrà que l'alumne decau en el seu dret. Així mateix, i no obstant això, en acabar la totalitat de les proves orals es farà pública la relació de qualificacions a través dels mitjans habituals (publicació de la llista al tauló d'anuncis del Departament).

Avaluació continuada

S'ofereix a l'alumne la possibilitat de acollir-se de forma absolutament voluntària a un procediment d'avaluació continuada al llarg de tot el curs acadèmic que li permet, en cas de superar totes les activitats que es proposen, aprovar l'assignatura sense necessitat de sotmetre's a l'examen final oral. L'avaluació continuada està pensada per aquells alumnes que assisteixen amb regularitat a classe i fan un seguiment al llarg del curs del desenvolupament de l'assignatura a través de les explicacions del professor. En cas de considerar-ho necessari, els alumnes que se sotmeten a l'avaluació continuada poden ser citats al despatx del professor (preferiblement durant el segon semestre) per mantenir una entrevista oral sobre la marxa del curs i aquells que l'hagen superat poden ser citats a la finalització del curs per tal de sotmetre's a una entrevista de validació. Les activitats proposades consistiran en les quatre proves següents:

-tres proves escrites sobre diferents parts del programa de l'assignatura, coincidents bàsicament amb la introducció, la primera, i la teoria jurídica del delictes, la segona i la tercera.

-una prova escrita sobre teoria de la pena, integrada per un supòsit pràctic, fonamentalment centrat en qüestions relatives a la determinació de la pena, i diverses preguntes breus de caràcter teòric.

Aquells alumnes que superen les quatre proves i, si pertoca, l'entrevista de validació hauran aprovat l'assignatura i rebran com a qualificació final la qualificació mitjana obtinguda de tota l'avaluació continuada. Així mateix se'ls oferirà la possibilitat de millorar la nota amb la realització d'una prova oral addicional (el seu contingut es determinarà de forma individualitzada en funció de la qualificació mitjana obtinguda i de la nota superior a la qual es pot optar). És convenient tenir en compte que per superar l'assignatura cal aprovar totes i cada una de les quatre proves proposades: si no s'aproven totes quatre, tot i que la mitjana obtinguda a partir de les distintes qualificacions fóra la d'aprovat, l'estudiant haurà de realitzar l'examen final oral.

Les proves són absolutament voluntàries i l'alumne pot optar bé per no realitzar-ne cap, bé per realitzar-ne una, algunes o totes elles. En el cas d'aquells alumnes que no superen el curs a través de l'avaluació continuada però s'hi hagen sotmès total o parcialment, les qualificacions obtingudes li poden servir, si són positives, per millorar la nota de l'examen final oral. En funció del nombre de proves d'avaluació continuada de què l'alumne haja estat avaluat variarà la incidència que l'avaluació continuada pugua tenir sobre la qualificació final. En aquests casos, les qualificacions de l'avaluació continuada es conservarà, sempre i quan l'alumne així ho desitge, per a la segona convocatòria (setembre) per aquells alumnes que suspenguen o no es presenten a l'examen final de la primera (juny).

Totes les proves es duran a terme, sempre que siga possible, en horari de classe i la data fixada per a la seua realització serà anunciada amb la deguda antelació.

Activitats complementàries: així mateix, al llarg del curs el professor proposarà la realització d'activitats complementàries de l'avaluació contínua; algunes seran realitzades a classe, d'altres a casa. La seua realització, igualment voluntària, possibilita la millora de la qualificació de l'avaluació contínua.

B. Part pràctica:

Les pràctiques de l'assignatura consistiran en la realització d'un treball sobre un tema de teoria del delictes prèviament assignat pel professor i en la seua exposició oral a classe. A aquest efecte, es destinarà alguna o algunes de les hores reservades a les classes pràctiques a tutories específiques individualitzades, al despatx del professor, sobre la realització del treball (en les quals el professor es posarà a disposició de l'alumne per a proporcionar les orientacions necessàries i resoldre els dubtes que li puguen sorgir) i la resta es dedicarà a l'exposició oral dels treballs a classe. L'assistència a les sessions d'exposició oral és obligatòria.

Per aprovar l'assignatura cal superar tant la part teòrica com la pràctica. La part teòrica computa un 75% de la nota final i la pràctica un 25% de la qualificació final, que és conjunta.

Fitxa electrònica: obligatòria pels alumnes que s'acullen a l'avaluació continuada (cal lliurar-la abans de la realització de la primera), opcional per a la resta. Cal fer-hi constar un telèfon i una adreça de correu electrònic de contacte (si s'utilitza una adreça diferent a la proporcionada per la UV). A tots els exàmens (final oral o proves parcials), caldrà presentar-s'hi amb la deguda acreditació.

IX. UTILITZACIÓ DE L'AULA VIRTUAL I D'INTERNET

Tots els avisos que s'hagen de fer amb relació a la marxa del curs, indicacions sobre el temari, possibles variacions en l'horari d'atenció als estudiants, etc. es faran tant a classe com a través de l'aula virtual, raó per la qual es recomana als estudiants, especialment als que no assistisquen a les classes amb regularitat, que consulten sovint aquesta plataforma.

La utilització del telèfon i especialment d'internet possibiliten també ampliar l'atenció a l'estudiant més enllà del que permeten les tutories presencials, per la qual cosa es posen a la disposició dels estudiants ambdós mitjans per contactar amb el professor. Això no obstant, a fi de racionalitzar la utilització d'aquestes tecnologies, s'estableixen les normes següents:

-No es facilitarà per correu electrònic cap informació que ja haja estat publicada a la guia docent, a l'aula virtual o a les webs del Departament de Dret Penal o de la Facultat de Dret.

-Com a norma general no es contestaran per correu electrònic les preguntes de contingut que versen sobre la matèria del programa, en especial les que requerisquen una explicació detallada: en una universitat presencial, la via òptima per resoldre aquestes qüestions és la tutoria presencial.

-En cap cas no es facilitaran les qualificacions ni es farà la revisió de l'examen per telèfon ni per correu electrònic.